

Af Jens Thorhauge

Traditionen tro aflagde Biblioteksstyrelsens direktør beretning på DFs årsmøde. Her bringes et kort resumé af beretningen.

Jens Thorhauge
Biblioteksstyrelsens direktør
JTH@bs.dk

Forskningsbibliotekerne har succes

Det går fantastisk godt i Danmarks forskningsbiblioteker. I hvert fald hvis man måler succes på udlånsstatistikken på de 17 største forskningsbiblioteker. Den viser ganske vist et svagt, men stabilt fald i benyttelsen af fastformsmaterialer, men til gengæld en fortsat stærk stigning i benyttelsen af de elektroniske ressourcer. Det samlede udlånstal har i 2005 passeret 10 mio. i disse 17 biblioteker, heraf er knap 7 mio. downloads af primært elektroniske artikler, men også andre e-ressourcer.

Skriften på væggen er tydeligere end nogensinde før: de digitale ressourcer udgør en stadigt større andel af de biblioteksmaterialer brugerne anvender.

Ændret benyttelse og nye rammer

Hvad betyder det for den daglige arbejdsdag på danske forskningsbiblioteker? Umiddelbart betyder det måske ikke særlig meget. En stor del af arbejdet med de digitale ressourcer ligger i Biblioteksstyrelsens Deff-sekretariat og brugerne står selv for transaktionerne. De traditionelle opgaver bliver stadigt færre, men det sker i et tempo, så man knapt registrerer det i dagligdagen.

I Biblioteksstyrelsen er vi opmærksomme på andre ændringer i brugernes biblioteksvaner. Det er først og fremmest de flittige børnebrugere, der kommer betydeligt sjældnere på biblioteket end for 7-8 år siden. Faldet i benyttelsen har et omfang, så kulturminister Brian Mikkelsen har besluttet at nedsætte et udvalg, der skal se på fremtidens biblioteksbetjening af børn: noget må gøres.

De tydelige ændringer i brugernes adfærdsmønstre til fordel for digitale ydelser er en af grundene til at Biblioteksstyrelsen iværksatte et strategiarbejde, som nu har ført til fremlæggel-

sen af en strategi, 'Fra information til viden' der er på vej til at blive udmøntet i handlingsplaner.

Fusionsbølgen og globaliseringen

En anden god grund til at iværksætte dette strategiarbejde er den fusionsbølge, der går hen over Danmark. I første omgang er det de danske kommuners biblioteker, der med strukturreformen fører til fusioner for et flertal af de danske folkebibliotekssystemer. Men også dannelsen af de nye CVU'er og senest de omfattende fusionsplaner for en række universiteter giver anledning til at tænke i nye strategibaner.

En tredje grund til at revidere biblioteksstrategierne er lanceringen af regeringens globaliseringsplaner for Danmark. Vores hovedpointe er her, at bibliotekerne skal understøtte 'vidensstrategien' der skal sikre en styrkelse af dansk forskning, uddannelser og livslang læring. Helt overordnet er vores strategis hovedpointe, at det danske bibliotekssystem skal arbejde endnu tættere sammen. Det enkelte bibliotek skal i realiteten fungere som et servicepunkt i det nationale netværk og infrastruktur. Lokalt skal partnerskaber og services styres af brugerbehov.

Strategien har tre hovedområder. Det ene vedrører den fælles infrastruktur i det samarbejdende biblioteksvæsen. Som indsatsområder har det sømløs arkitektur, fortsat udvikling af platform for adgangsstyring, optimering af netbiblioteker og fagportaler, øget koordinering af indkøb af fysiske og digitale materialer, udvikling af lånesamarbejde og samarbejdet med Google Scholar. En række af disse indsatsområder står allerede højt på dagsordenen. Det andet hovedområde for strategien vedrører folkebibliotekerne, som jeg ikke skal komme ind på her. Det tredje vedrører forskningsbibliotekerne.

Forskningsbibliotekernes udfordringer

Forskningsbibliotekerne står, som alle involverede formodentlig erkender, overfor en række omfattende udfordringer. Det drejer sig om informationsforsyningen og den fortsatte formidling af udenlandsk digitalt indhold, men også et stigende pres for at levere dansk digitalt indhold. Vi imødeser derfor den af forlæggerne annoncerede nye E-bogs-portal med stigende interesse.

E-publicering og udvikling af gode institutionelle arkiver er i hvert fald en vigtig opgave på universitetsbiblioteker og det samme gælder udvikling af e-læring og e-læringsprogrammer. Hvis vi ser på udviklingstendenserne, er det Biblioteksstyrelsens opfattelse, at det er en generel udfordring for forskningsbibliotekerne at integrere biblioteksydelserne i større informations systemer. Vi ser generelt biblioteket som en funktion i universiteternes og de øvrige uddannelsesinstitutioners e-frames.

På det seneste er informationsøgning i større datamængder end bibliotekets katalog også blevet en varm udfordring. Der er flere modeller i spil og forsøget på at skabe en samlet Deff-strategi på dette område med én samlet satsning er slået fejl. Det er ærgerligt.

Et af de områder, der diskuteres heftigt i folkebibliotekerne er fornyelsen af det fysiske biblioteks koncept. Det er også relevant i forskningsbibliotekerne, hvor der er et voksende pres på læsesale og andre arbejdspladser. Det bliver spændende at se, hvordan benyttelsen af CBS's nye bogløse læsesal udvikler sig, - måske er det ét af de bud, der kan udvikles flere steder.

Undersøgelser af bibliotekernes formidling

Selvom man imponeres af benyttelsestallene i biblioteksstatistikken for 2005, skal man ikke forledes til at tro, at alt er optimalt. En usabilitytest

fra 2005 konkluderer, at bibliotekernes hjemmesider ikke er gode nok. Undersøgelsen 'Studerende, Google og biblioteker' fra 2005, viste at de studerende foretrækker Google, nok bruger bibliotek.dk, men kun i ringe omfang kender bibliotekernes fagportaler. Det måske mest alarmerende i denne undersøgelse er dog, at et stort antal studerende slet ikke kender til de elektroniske ydelser, bibliotekerne tilbyder. Man må antage, at den fine brugsstatistik dækker over nogle særdeles flittige benyttere af e-journals m.v.

En af de seneste undersøgelser af brugerne er 'Brugernes forventninger til det hybride bibliotek', en feltundersøgelse udført i Deff-regi af fire universitetsbiblioteker. Feltstudiet omfatter et meget lille antal brugere, 32 i alt, men deres informations- og biblioteksvaner kortlægges grundigt. Studiet opererer med tre typer, modelbrugere: drive-in brugeren, arbejdsbilen og biblioteksentusiasten. Drive-in brugeren afhenter – så hurtigt som muligt bestilt materiale. Arbejdsbilen bruger læsesalen, men ikke andet og kun biblioteksentusiasten, der så afgjort er i mindretal, er bevidst om bibliotekets tilbud. Ingen af brugerne lagde vægt på bibliotekarens rolle som formidler af information og litteratur. Undersøgelsens pointer kom bag på mig, men ikke på de involverede biblioteksfolk. Det undrer mig. Efter min mening bør intet bibliotek acceptere, at kernebrugerne ikke ved, hvad biblioteket har at byde på. Får man den melding, må der arbejdes med bibliotekets formidlings- og kommunikationsstrategi.

Der kan også peges på en række internationale undersøgelser, bl.a. fra OCLC, der viser at der er et potentiale for forbedring i bibliotekernes formidling. Der er ingen, der har fundet sikre metoder til formidling af elektroniske ressourcer, men vi bør arbejde systematisk med opgaven.

Hvad ønsker brugerne?

På et overordnet plan ved vi godt, hvad brugerne ønsker. Groft udtrykt er det: søgninger ligesom i Google og præsentationer ligesom i Amazon. Det vil sige søgning i alt materiale fra ét søgefelt og præsentation med forslag, mere information og mulighed for at klikke videre. Vi har faktisk arbejdet med sådanne idéer i et stykke tid i bibliotekerne. Bl.a. i projektet 'Mit bibliotek', og nu arbejder Statsbiblioteket på Summa, der har nogle af disse elementer og en række andre biblioteker forhandler om at indgå i et projekt med tilsvarende perspektiver, 'Primo' der ligger i Ex-Libris regi.

Det samarbejde mellem Google Scholar og bibliotek.dk, der blev stadfæstet ved årets begyndelse, har nogle af de samme intentioner. Perspektivet i denne aftale var, at Google Scholar skulle inddrage danske biblioteksressourcer

i sine præsentationer, når der blev søgt fra en dansk adresse. Her har det været en skuffelse i første runde, at kun de poster, der i forvejen fandtes i Google Scholar blev præsenteret, men der er nu en fuld spejling af bibliotek.dk, hvis Google Book Search bruges som indgang. Vi overvejer i øjeblikket at spejle 'Den danske Forskningsdatabase', ligesom 'Arkiv for dansk litteratur' kunne være en relevant ressource i en Google-sammenhæng. Strategien er samarbejde med Google, der på dette års ALA-konference havde den største stand og tilsvarende bastant meldte bibliotekssamarbejde ud som strategi.

Problem

Jo bedre faciliteter Google og andre til bibliotekerne grænsende services udvikler, jo mere presses vores ydelser. Det er Biblioteksstyrelsens opfattelse, at institutionel udvikling skal begrænses til fordel for national konsolidering og fælles udvikling. Dette har været et anerkendt mantra i årevis, alligevel bliver vi af og til frustrerede i styrelsen, fordi denne udviklingsstrategi ofte kommer til kort overfor institutionelle særinteresser, jf. det mislykkede forsøg på at skabe en national indsats for 'integrated search'. Men styrelsen har ikke nogen styringsmekanismer eller sanktionsmuligheder, vi har kun gulerødder og ofte ikke nok.

Ser vi på udviklingen i Deff, der jo simpelt hen trækker vores statistiske benyttelsesucces, så er status lidt groft sagt, at Deff har været en kanon-succes i forhold til at udvikle e-indhold og fjernlogin. Og det var da også det primære mål med Deff, da projektet blev søsat i sin tid. Men der har været brugt en del ressourcer på projekter, som ikke har genereret blivende services af virkelig betydning. Det er tankevækkende og en lille smule bekymrende.

DF er derfor med god grund ude med riven i beretningen, der kritiserer Deff for at føre for meget konsensuspolitik. Nogen må slå i bordet eller trække en streg i sandet. Det er ikke første gang sådanne synspunkter føres frem, og som det fremgår, deler jeg dem langt hen ad vejen. Problemet er bare, at vi ikke har beslutningsmyndigheden, derfor er der ikke andre veje end konsensus – og det er somme tider en noget tung vandring.

Deff-struktur

DF er også kritisk overfor programstrukturen i Deff. Programområderne er netop ikke slået bredt igennem, ejerskabet til projekter er forblevet smalt. Det er også en kritik som ikke bare jeg, men også Deffs styregruppe deler, derfor er der en ny programstruktur på vej. Der er defineret tre programområder, Mødet med brugeren,

Arkitektur og middleware, Informationsforsyning – som er nærmere beskrevet på Deffs hjemmeside. Derudover har vi defineret et program for mindre biblioteker, belært af de hidtidige erfaringer og endelig har vi en licensadministration. Der skal udpeges en ny styregruppe i 2007, den kommer til at arbejde med denne struktur.

Andre nye programmer

DF spørger også til, hvad der sker i Knowledge Exchange Office (KEO), som er det samarbejde, der er etableret mellem Deff og større søsterorganisationer: Jisc i England, Surf i Holland og Deutsche Forschungs Gemeinschaft i Tyskland. Formålet med samarbejdet er videndeling og tættere samarbejdsrelationer om udvikling af IKT baseret infrastruktur og services til højere undervisning og forskning. De fire samarbejdende parter har etableret et kontor i Biblioteksstyrelsen, men helt ærligt, så har vi haft betydelige problemer med bemandingen og kørt for halv kraft indtil nu. Men der afholdes i de næste 6 måneder en række konferencer og workshops, nogle åbne - andre med inviterede deltagere. Der er aftalt workshops om Institutional repositories (for eksperter), licensadministration (indkøber workshop), fælles licensindkøb, fastholdelse af projektresultater og om strategiudvikling (topleder møde). Vi håber, der nu kan komme gang i aktiviteterne på et mere stabilt niveau.

Der er også lige søsat et nyt nordisk forskningsbiblioteksprogram. Det har der været arbejdet på siden lukningen af Nordinfo. Det nye program hedder Nordbib. Det er støttet med 10 mio. DDK over fire år fra Nordisk Ministerråd. Programmet har Noron (det nordiske netværk for nationalbiblioteks- og biblioteksstyrelsesdirektører) som styregruppe. Bevilling og sekretariat er placeret i Biblioteksstyrelsen med Hanne Marie Kværndrup som daglig ansvarlig. Resultatmålene er primært knyttet til e-publicering med etablering af en platform og forretningsmodel, til policy-rapporter, e-science og interoperabilitet mellem forskellige systemer. Det har krævet et langt sejt træk at få denne aftale hjem.

Fra det løbende arbejde i Biblioteksstyrelsen kan det nævnes, at vi forhandler med OCLC om dansk deltagelse i WorldCat, at vi underskriver en rammeaftale med CopyDan om digital benyttelse af bogomslag, at den årlige høring om bibliotek.dk's udviklingsplaner finder sted fra 6.-27. november, og at en dansk datamodel for RFID er på vej mod international standard og endelig at vi sammen med Kulturarvsstyrelsen og Rigsarkivet arbejder på XML-schema for dansk metadata udveksling på ABM-området.

Alt i alt små og store bidrag til realiseringen af den vision, der stedse står os for øje: at integrere adgangen til relevant viden så let som muligt i dagligdagen for det størst mulige antal mennesker.